

Фінансується
Європейським Союзом

Zentrum
Liberale
Moderne

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: ВПЛИВ НА ПОЛІТИКУ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ У СФЕРАХ ЕНЕРГЕТИКИ, КЛІМАТУ ТА ДОВКІЛЛЯ

Аналітична записка
Вересень 2024

Аналітична записка розглядає питання впливу Європейського зеленого курсу на Україну. Особлива увага приділяється сферам довкілля, клімату та енергетики.

Публікація підготовлена за фінансової допомоги Європейського Союзу у межах проєкту «Інтеграція сталого розвитку в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу» та Центру Ліберальної Сучасності (Zentrum Liberale Moderne) у рамках проєкту «Україна в Європі - німецько-український парламентський діалог, посилення компетенції по Україні в Німеччині та просування європейської інтеграції України».

Проєкт реалізується консорціумом громадських організацій: «ДІКСІ ГРУП» (координатор), Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», Асоціація «Енергоефективні міста України», «Українська академія лідерства», «Жіночий енергетичний клуб України», «ДЗИГА», «ПЛАТО».

Зміст публікації є виключною відповідальністю ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» і за жодних обставин зміст не може вважатися таким, що відображає позицію Європейського Союзу та/або Центру Ліберальної Сучасності (Zentrum Liberale Moderne).

Авторські права на цей аналітичний документ належать ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» та ГО «ДІКСІ ГРУП». Будь-яке використання, окрім загальноприйнятих наукових норм цитування, інформації, що відображає зміст цього аналітичного документу, без письмової згоди забороняється. Цитувати як: «Європейський зелений курс: вплив на політику та законодавство України у сферах енергетики, клімату та довкілля. Аналітична записка. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», DiXi Group (2024).»

© ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2024

© ГО «ДІКСІ ГРУП», 2024

Фінансується
Європейським Союзом

Zentrum
Liberale
Moderne

ЗМІСТ

Резюме.....	4
Вступ	6
Розділ I. Європейський зелений курс і його зовнішній вимір.....	7
1.1. Європейський зелений курс: основні завдання та їх впровадження.....	8
1.2. Зовнішній вимір Європейського зеленого курсу.....	10
Розділ II. Європейський зелений курс та його імплементація в Україні.....	13
2.1. Горизонтальні питання.....	14
2.2. Вплив Європейського зеленого курсу на формування політики і законодавства в Україні.....	18
2.2.1. Зміна клімату.....	18
2.2.2. Довкілля і циркулярна економіка.....	21
2.2.3. Енергетика та енергоефективність.....	23
Висновки та уроки на майбутнє.....	27

РЕЗЮМЕ

Переговорний процес щодо вступу України до Європейського Союзу вимагає серйозної роботи з реформування усіх секторів та включає імплементацію усього масиву *acquis* ЄС, включно з політиками у сферах енергетики, довкілля, зміни клімату. Прагнення України стати частиною амбітної програми ЄС з досягнення кліматичної нейтральності та декарбонізації, а також конкретні кроки у цьому напрямку, починаються з кінця 2019 року, коли Європейська Комісія проголосила Європейський зелений курс (ЄЗК). Здобутий досвід України у реалізації «зелених» політик ЄС допоможе краще виконати свої зобов'язання для набуття членства в ЄС у сферах, що тісно пов'язані з імплементацією ЄЗК.

У цій аналітичній записці експерти спробували проаналізувати, які основні досягнення ЄС у реалізації ЄЗК, як ЄЗК вплинув на Україну, зокрема у сферах енергетики, зміни клімату, охорони довкілля та циркулярної економіки. Мета дослідження – зробити висновки щодо того, які основні уроки Україна має винести в контексті існуючих викликів та загроз, включно з повоєнним відновленням і розвитком.

За п'ять років імплементації ЄЗК ЄС вдалось створити практичні механізми для масштабного зеленого переходу, дати поштовх розвитку новим галузям та виконати значну частину завдань, особливо у секторах енергетики, зміни клімату, декарбонізації транспорту. Очікуємо, що у майбутньому стратегічні напрямки ЄЗК і далі будуть підтримуватись, а вже прийняті рішення матимуть практичні результати.

Через включення до ЄЗК зовнішнього виміру реалізації цілей та завдань у різних сферах, ЄС позиціонує себе як глобального лідера, що готовий просувати та підтримувати амбітний порядок денний світу в сферах охорони довкілля, зміни клімату та енергетичної політики. Країни поза ЄС, особливо ті, для яких важлива торгівля з цим блоком, були часто стурбовані потенційним негативним впливом політик ЄЗК, у першу чергу з точки зору доступу їх товарів до ринку ЄС. В Україні особливу дискусію викликало питання можливого впливу механізму вуглецевого коригування імпорту (СВАМ) на низку галузей економіки.

Початок повномасштабного вторгнення росії в Україну зашкодив серйозним планам України щодо синхронізації з ЄЗК. Проте розуміння принципів і процесів ЄЗК дало можливість у процесі планування відбудови розглядати важливість зеленої відбудови з акцентом на енергоефективності та декарбонізації економіки, а також допомогло у підготовці України до переговорного процесу за розділами так званого «зеленого кластеру» (повна назва – «Зелений порядок денний та стале з'єднання»).

З метою синхронізації з цілями ЄЗК, в Україні активізувалась робота над розробкою та імплементацією кліматичної політики і законодавства: була прийнята кліматична стратегія, розроблено та вже прийнято у першому читанні проєкт Закону про засади державної кліматичної політики, розроблено та прийнято Національний план з енергетики і клімату (НПЕК). Завдяки дискурсу з питань ЄЗК у політичних та законодавчих документах з'явилися такі поняття як «архітектура кліматичного врядування», «кліматична нейтральність», «декарбонізація».

Вплив ЄЗК на політику України у сфері охорони довкілля був дуже обмежений. Це у першу чергу пов'язано із незначними досягненнями ЄЗК у цій сфері в самому ЄС, повільним розвитком природоохоронної політики в Україні та впливом війни. Натомість, ЄЗК мав значний вплив на публічний та науковий дискурс в Україні з екологічних питань.

Впровадження ЄЗК вплинуло на стратегічні рішення України і в енергетичному секторі. Відбулася інтеграція принципів ЄЗК у національну енергетичну політику, зокрема вищої пріоритетності набули підвищення енергоефективності та розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), особливо після повномасштабного вторгнення РФ. Такий вплив знайшов відображення в Енергетичній стратегії України до 2050 року та НПЕК, інших стратегічних документах. Водночас, для їх втілення потрібен значний обсяг роботи, у т.ч. оскільки ключові акти енергетичних *acquis* в рамках ЄЗК були прийняті лише в 2024 році.

З огляду на такі проміжні підсумки, автори сформували такі висновки:

- Стратегічні цілі та досягнуті результати в рамках ЄЗК визначатимуть розвиток ЄС у середньо- та довгостроковій перспективі. Україна також повинна враховувати ці тенденції у своєму плануванні

повоєнної відбудови та розвитку, а також в процесі інтеграції в ЄС. Таке планування має включати створення нових індустрій, ланцюгів доданої вартості (виробництв), а тому має набути стратегічного характеру.

- Слід враховувати, що реалізація ЄЗК має ширші наслідки та цілі, які виходять далеко за межі конкретних секторів, а саме безпекові. Втручання РФ в Україну та розв'язання повномасштабної війни лише підтвердили актуальність пріоритетів ЄС, посилили пріоритетність енергетичної автономності, а також посилили безпекову складову зеленого переходу в ЄС. Російська агресія проти України повністю змінила геополітичну ситуацію на континенті, чим Україна може скористатись для забезпечення економічної, продовольчої, екологічної та кліматичної безпеки в майбутньому.
- ЄЗК мав беззаперечний вплив на енергетичну, кліматичну та довкілєву політику та право ЄС, змінивши та оновивши *acquis* ЄС у відповідних сферах. Питання наближення законодавства до *acquis*, яке значно оновлене завдяки ЄЗК, стоятиме перед Україною у рамках переговорів про вступ до ЄС. З цієї точки зору, вплив ЄЗК на Україну продовжуватиметься у майбутньому у формі більш складних завдань з імплементації *acquis* у сферах енергетики, зміни клімату, функціонуванні внутрішнього ринку, промислового забруднення, охорони природи тощо.
- Пов'язані з цим процесом реформи, які впроваджуватимуться Україною, повинні мати вимірний і прагматичний характер. Уряд та інші структури влади мають показати готовність протидіяти популізму та маніпуляціям настроями громадян та їх очікуваннями, страхами, незадоволеннями, щоб запобігти супротиву реформам.
- ЄЗК, його інструменти та механізми також можуть і мають бути інтегровані у відбудову України, особливо з огляду на визнані Україною та ЄС принципи «відбудувати краще, ніж було» та «не завдавати значної шкоди». Стратегічні пріоритети розвитку економіки України повинні обиратись з урахуванням зеленого переходу в ЄС, щоб забезпечити цілком практичний вимір інтеграції в нові промислові ланцюги ЄС та доступ до його ринків.

ВСТУП

Вибори до Європейського Парламенту 2024 року та формування нового складу Європейської Комісії (ЄК) означають, що час оцінити наскільки успішною була реалізація Європейського зеленого курсу (ЄЗК) – програмної стратегії ЄК у 2019-2024 роках.

Команда нашого проєкту послідовно спостерігала за реалізацією амбітних завдань ЄЗК. У цій аналітичній записці ми спробували охарактеризувати вплив цих процесів на Україну в минулому та потенційний вплив у майбутньому.

Ця аналітична записка не претендує на всеосяжну оцінку реалізації ЄЗК в ЄС. Зрештою, амбітність та довгостроковість цілей ЄЗК – включно з кліматичною нейтральністю до 2050 року – навряд чи дозволяє зробити такий аналіз сьогодні. Водночас, вже зараз зрозуміло, які основні проміжні досягнення та результати здобув ЄС за ці 5 років. Це дозволяє зробити попередню оцінку впливу ЄЗК на Україну.

Із самого початку, Європейський зелений курс мав чіткий зовнішній вимір через потенційний вплив на міжнародну торгівлю, міжнародні ланцюги доданої вартості та глобальність проблеми зміни клімату загалом. З боку ЄС реалізація ЄЗК супроводжувалась активними дипломатичними зусиллями. Інші країни, включно з Україною, уважно вивчали та спостерігали за цими процесами, часто активно висловлюючи свої побоювання чи сподівання.

У цій аналітичній записці представлено результати нашого аналізу з таких питань:

- Якими є основні досягнення ЄС у реалізації ЄЗК та як це вплинуло на інші країни?
- Як вплинув ЄЗК на Україну, зокрема у сферах енергетики, зміни клімату, охорони довкілля, циркулярної економіки?
- Які основні уроки ми маємо винести в контексті сучасних та майбутніх викликів на континенті, включно з повоєнним розвитком України?

Основна увага, зрозуміло, зосереджена на впливі на Україну. Для кожної сфери ми проаналізували вплив ЄЗК на політику, законодавство, інституційні питання, а також науковий і суспільний дискурс в Україні.

Дещо випереджаючи читача, хочемо поділитись одним загальним висновком: Європейський зелений курс продовжуватиме впливати на розвиток ЄС та України в майбутньому. Сподіваємось, ця аналітична записка допоможе зрозуміти такий вплив та можливості, які це створює для України.

Над аналітичною запискою працювали експерти Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» (Андрій Андрусевич, Зоряна Козак, Наталія Андрусевич) та «ДІКСІ ГРУП» (Розділ 2.3).

РОЗДІЛ I

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС І ЙОГО ЗОВНІШНІЙ ВИМІР

1.1. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ

Європейський зелений курс за своєю амбітністю із самого початку вийшов за межі звичайної програми діяльності чергового складу Європейської Комісії. Попри безпрецедентні виклики – пандемію COVID-19 та російську агресію проти України - за п'ять років ЄС вдалось створити практичні механізми для масштабного зеленого переходу, дати поштовх розвитку новим галузям та виконати значну частину завдань.

«Це мить «людини на Місяці» для Європи», – сказала президентка ЄК Урсула фон дер Ляєн у грудні 2019 року, презентуючи Європейський зелений курс¹ – нову стратегію розвитку ЄС та програму діяльності новопризначеного складу Європейської Комісії. Амбітність цілей Європейського зеленого курсу (ЄЗК) цілком виправдовує такі слова.

Головна мета ЄЗК – кліматично нейтральна Європа до 2050 року – хоч і звучить на перший погляд виключно «зеленою», насправді приховує масштабні економічні та соціальні перетворення, у першу чергу пов'язані з необхідністю декарбонізації основних секторів економіки та розвитку нових (воднева енергетика, виробництво акумуляторів тощо). Європейський зелений курс – це не лише про енергетику і довкілля. Він встановив пріоритети практично в усіх сферах діяльності ЄС² (клімат, енергетика, енерго-ефективність, циркулярна економіка, забруднення, хімічна безпека, продовольча безпека, промислова політика, екологічна політика тощо). Амбітність і наскрізність цілей і завдань ЄЗК настільки висока, що їх досягнення по суті означало прагнення побудувати нове суспільство, з іншими засадами виробництва, споживання, широкими соціокультурними змінами.

Формально ця стратегія була затверджена 11 грудня 2019 року шляхом прийняття Комюніке Європейської Комісії «Європейський зелений курс». Комюніке включає Дорожню карту, що містить основні заходи у сферах, які підпадають під дію ЄЗК, а також часові рамки для їх впровадження. Європейський Парламент у цілому підтримав цю програму своєю резолюцією 15 січня 2020 року.³

Хоча на 2019 рік вибір зміни клімату як центрального елементу діяльності ЄК можна вважати політичним, прагненням задовольнити запит виборців⁴, це не применшує амбітності цілей. Політично – це також відповідь на виклик глобальних проблем зміни клімату, забруднення, втрати біологічного різноманіття і, відповідно, позиціонування ЄС як глобального лідера.⁵

У нового складу ЄК було п'ять років, щоб втілити необхідні реформи, які б забезпечили досягнення цілей ЄЗК у майбутньому. Було прийнято десятки нових стратегій, планів дій (нова промислова та цифрова стратегії, нова стратегія сільського господарства, стратегія про ліси, стратегія про охорону біорізноманіття, стратегія нульового забруднення, створено Фонд справедливого переходу тощо), сотні нормативно-правових актів (включно з переглядом існуючих та цілком нових).⁶

Водночас, протягом цих п'яти років виникло два серйозні виклики для ЄС, ймовірно найбільш складні за весь час його існування: пандемія COVID-19 та агресія РФ проти України. Це спричинило уповільнення реалізації багатьох завдань та змішані оцінки прогресу у реалізації ЄЗК, зокрема екологічними групами в ЄС.⁷

¹ Press remarks by President von der Leyen on the occasion of the adoption of the European Green Deal Communication // <https://cutt.ly/bePEblpl>

² «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України». Аналітичний документ. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2020) // <https://cutt.ly/qePEbLRe>

³ Там само

⁴ У 2019 році більше 93% опитаних європейців вважали зміну клімату серйозною проблемою, а 49% вважали, що саме Європейський Союз є відповідальним за дії для боротьби зі зміною клімату, Special Eurobarometer 490. Report. Climate Change. September 2019. // <https://cutt.ly/SePEnp3k>

⁵ «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України». Аналітичний документ. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2020) // <https://cutt.ly/hePEn4FO>

⁶ The European Green Deal // <https://cutt.ly/gePEmplb>

⁷ EEB Mid-Term Assessment of the European Green Deal, EEB (2022) // <https://cutt.ly/3ePEmmbG>

Вже у 2020 році ЄС опинився перед першим викликом: пандемією COVID-19⁸. Пандемія COVID-19 стала величезним викликом для всіх країн світу, негативні економічні наслідки якої були системними і масштабними для ЄС вже у I кварталі 2020 року (Рис. 1). У ЄС спостерігалась найбільша рецесія з часів II Світової війни.⁹ У відповідь, Європейська Комісія не відмовилась від основних цілей ЄЗК і використала інструменти підтримки відновлення економіки для поглиблення та прискорення зеленого переходу.

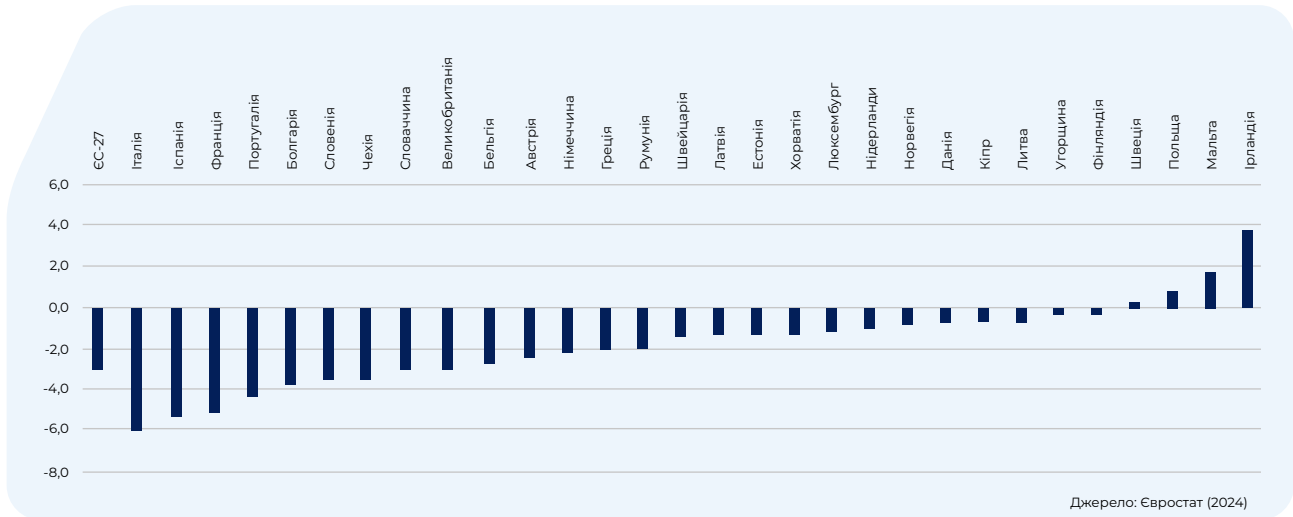

Рисунок 1. Динаміка ВВП, % за I квартал 2020 року до попереднього кварталу.

Агресія РФ проти України 24 лютого 2022 року беззаперечно стала масштабним геополітичним, енергетичним і гуманітарним викликом для ЄС.¹⁰ Війна, у поєднанні з енергетичними та іншими гібридними діями Росії, суттєво вплинули на пріоритети та можливості ЄС впроваджувати стратегію зеленого переходу. ЄС був змушений діяти: відмова від російських джерел енергії (зокрема, шляхом впровадження плану REPowerEU, що передбачав серед іншого створення механізму спільних закупівель газу, диверсифікацію постачань), стратегія європейської оборонної промисловості, допомога Україні (військова, гуманітарна, фінансова) та біженцям.

Ці виклики стали центральним елементом підсумкової доповіді Президентки ЄК Урсули фон дер Ляєн у липні 2024 року перед її повторним призначенням на посаду¹¹. Попри відсутність системного підсумкового аналізу виконання Дорожньої карти ЄЗК, можна стверджувати, що ключові завдання виконуються. У доповіді вона справедливо заявила, що попри усі труднощі Європейський Союз не відхилився і досягає своїх цілей щодо кліматичної нейтральності, використовуючи декарбонізацію як стимул для розвитку¹². Так, у 2023 році в ЄС виробництво енергії вітровими установками перевищило виробництво з природного газу, а в цілому відновлювані джерела виробили 45% усієї електроенергії в ЄС.

Окремі завдання в рамках ЄЗК зіштовхнулись з внутрішніми труднощами, у першу чергу пов'язаними з бізнесовим та політичним лобі (особливо у 2024 році через вибори до Європейського Парламенту) з боку фермерів, хімічної промисловості, важкої промисловості. Тому у сфері сталого сільського господарства, хімічної безпеки та охорони природи не було значних досягнень. Так, лише 17 червня 2024 року Рада ЄС змогла затвердити Регламент про відновлення природи. Цим завершилась багаторічна «сага» навколо цієї ініціативи, яка є центральним елементом ЄЗК у сфері охорони природи.¹³

У цілому, експерти відзначають «значний» прогрес, досягнутий ЄС у реалізації цілей та завдань ЄЗК (особливо в енергетиці та транспорті) і очікують, що у майбутньому стратегічні напрямки ЄЗК і далі будуть підтримуватись, а наслідки вже прийнятих рішень в інших сферах будуть очевидні у наступні кілька років.¹⁴

⁸ ВООЗ оголосив про своє рішення вважати спалах коронавірусу пандемією 11 березня 2020 року. // <https://cutt.ly/wePEmAIE>

⁹ The story of the von der Leyen Commission. // <https://cutt.ly/aePEmK7b>.

¹⁰ Keeping our promise to Europe: The story of the von der Leyen Commission, European Commission (2024). // <https://cutt.ly/CePEm3Fj>.

¹¹ Keeping our promise to Europe: The story of the von der Leyen Commission, Op.cit.

¹² Ibid.

¹³ Квартальний огляд №10, Україна та Європейський зелений курс, квітень-червень 2024 року. // <https://cutt.ly/TePEQrcW>

¹⁴ European Green Deal Barometer, 4th Edition (May 2024), IEEP. // <https://cutt.ly/TePEQjEJ>.

1.2. ЗОВНІШНІЙ ВИМІР ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Впровадження ЄЗК стало новим фактором у міжнародних відносинах та торгівлі. ЄС потребує ефективних дипломатичних зусиль для забезпечення підтримки цілей зеленої трансформації (для доступу до необхідних ресурсів, захисту внутрішнього виробництва тощо). Інші країни – особливо ті, для яких важливий ринок ЄС, – були часто стурбовані потенційним негативним впливом політик ЄЗК, у першу чергу з точки зору доступу їх товарів до ринку ЄС.

У Комюніке щодо ЄЗК ЄС позиціонує себе як глобального лідера, що готовий просувати та підтримувати амбітний порядок денний світу в сферах охорони довкілля, зміни клімату та енергетичної політики. Інструменти, які ЄС пропонував використовувати для глобального лідерства, включають «дипломатію Зеленого курсу», торговельну політику та фінансування в рамках політики підтримки розвитку.¹⁵

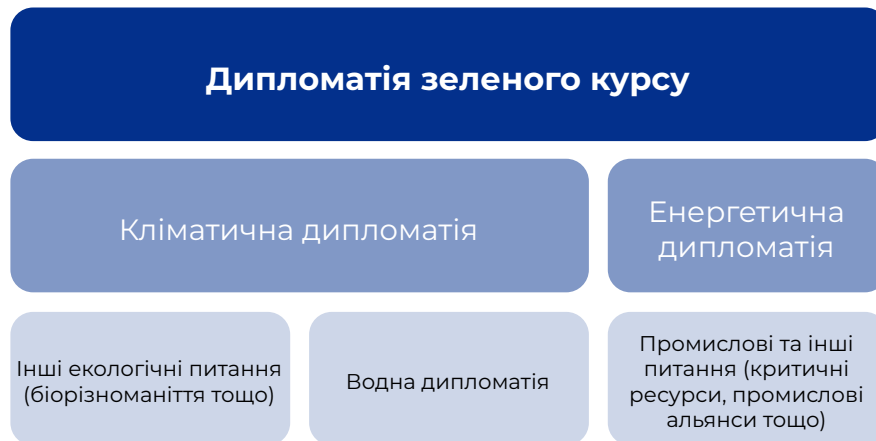

Рисунок 2. Дипломатія зеленого курсу ЄС. (Джерело: Суспільство і довкілля (2021))

Особливістю «дипломатії Зеленого курсу» є включення низки питань, що традиційно не входять до «екологічної» дипломатії, проте, з огляду на системний характер ЄЗК, стали її важливими пріоритетами після 2019 року (Рис. 2). До таких питань можна віднести сталу енергетику, фінанси та інвестиції, доступ до критичної сировини, зелені альянси та партнерства, низьковуглецевий розвиток, міжнародну технічну допомогу ЄС тощо. Енергетична та кліматична дипломатія все частіше розглядаються у поєднанні та, вочевидь, є центральними елементами «дипломатії Зеленого курсу».¹⁶

Зовнішньоекономічний та зовнішньополітичний виміри є невід'ємними складовими ЄЗК, а наслідки реалізації – геополітичними за своєю природою (енергетичні ринки та баланс в ЄС та світі, країни-виробники викопного палива, енергетична безпека ЄС, глобальна торгівля тощо¹⁷). Відповідні пріоритети нової дипломатії ЄС включали:

- Посилення зобов'язань у сфері сталого розвитку у торговельних угодах ЄС;
- Стимулювання торгівлі «зеленими» товарами і послугами та інвестицій;
- Підтримка кліматично-дружніх публічних закупівель;
- Забезпечення добросовісної міжнародної торгівлі сировиною, необхідною для «зеленого» переходу, та інвестицій у виробництво такої сировини;
- Зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі ВДЕ;
- Використання технічного регулювання як інструменту просування екологічних вимог;
- Запровадження механізму вуглецевого коригування імпорту (СВАМ)¹⁸.

¹⁵ Європейський зелений курс: можливості та загрози для України, Op.cit.

¹⁶ Зовнішньополітичний вимір екологічної та кліматичної політики ЄС та України: огляд та рекомендації для України. Аналітичний документ. – Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2021). // <https://cutt.ly/FePEQEEq>.

¹⁷ Див., Leonard, M., J.Pisani-Ferry, J. Shapiro, S. Tagliapietra and C. Wolff (2021) 'The geopolitics of the European Green Deal', Policy Contribution 04/2021, Bruegel. // <https://cutt.ly/WePEQAFQ>.

¹⁸ Європейський зелений курс: можливості та загрози для України, Op.cit.

Багато з цих та інших завдань викликані необхідністю захисту виробників на території ЄС (наприклад, СВМ), а деякі – потребою у нових ресурсах. Окрім того, ЄС запустив ініціативу Global Gateway (з інструментами фінансування в обсязі 300 млрд євро) для посилення інвестицій у зелений перехід та нові партнерства.

Так, Європейська Комісія та держави-члени ЄС докладали значних зусиль для забезпечення доступу до так званих критичних сировинних матеріалів (critical raw materials), необхідних для розвитку нових галузей (зокрема, систем зберігання енергії). ЄС визнає залежність від доступу до критичної сировини та важливість такого доступу для економіки країн ЄС. Тому ЄС прийняв спеціальну стратегію із забезпечення доступу до таких матеріалів. Остання редакція стратегії відображена у відповідному Комюніке Європейської Комісії і містить перелік конкретних дій (заходів) для забезпечення доступу ЄС до критичних сировинних матеріалів, зокрема для потреб виробництва продукції в енергетичній сфері (електромобілі, системи зберігання електроенергії). Цим документом був також оновлений список таких матеріалів, який містив 30 матеріалів (у 2020 році було додано боксит, літій, титан та стронцій, довівши список до 34 позицій). Керівники ЄС активно відвідували країни усіх регіонів світу (Намібія, Аргентина, Чилі та інші) з метою укладання відповідних угод про доступ до розробки таких матеріалів та співпраці у їх використанні, зокрема й з Україною.¹⁹

В Україні найбільшу увагу і стурбованість викликав механізм вуглецевого коригування імпорту (carbon border adjustment mechanism, або СВМ), прийнятий у 2023 році²⁰. СВМ — це комплекс норм, що регулюватимуть імпорт окремих вуглецевоємних товарів до ЄС, включаючи особливий порядок ввезення таких товарів, декларування імпортованих товарів, методи розрахунку та вимоги до верифікації пов'язаних викидів, механізм визначення ціни сертифікатів СВМ та їх обороту (купівлі, продажу, зарахування). Він став частиною (продовженням) Європейської системи торгівлі викидами з метою повного охоплення окремих енергоємних галузей (виробництво цементу, добрив, продукції чорної металургії, електроенергії, алюмінію та водню).

До повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році, чавун та сталь займали найбільшу частку в структурі українського експорту СВМ-товарів (85%), тому саме вплив СВМ на експорт чавуну та сталі буде першочергово визначати його загальний вплив на Україну²¹ і саме цей сектор активно підтримував публічний дискурс в Україні з питань СВМ. Безумовно, що в контексті України зовнішньополітичний вплив ЄЗК не обмежувався механізмом вуглецевого коригування імпорту та критичними сировинними матеріалами. Кліматичний та інші виміри ЄЗК мають безпосередній вплив на процес вступу України до ЄС та отримання допомоги в рамках Ukraine Facility.

Інші країни світу активно слідкували за розвитком ЄЗК, який викликав хвилю реакцій та обговорень, оскільки низка ініціатив ЄС (СВМ, новий регламент про знеліснення тощо) мала безпосередній вплив на ці країни (головним чином, це країни, чий експорт до ЄС є вагомим для них). У США не було значних обговорень щодо впливу ЄЗК, хоча впровадження СВМ має дуже негативний вплив на хід переговорів про глобальну домовленість щодо сталі та алюмінію між ЄС та США (EU-US Global Arrangement on Sustainable Steel and Aluminum, або GASSA). Хоча політика декарбонізації США за адміністрації Президента Байдена має іншу філософію (використовуючи податкові пільги та гранти як інструменти стимулювання), в цілому на даному етапі США поділяють кліматичні прагнення та стурбованість ЄС. Індія, Південна Африка, Туреччина розглядають ЄЗК як загрозу двосторонній торгівлі з ЄС або, навіть, їх розвитку, особливо через СВМ, який дехто відкрито вважає дискримінаційним інструментом для країн Глобального Півдня. Водночас, усі намагаються тримати канали співпраці відкритими і наголошують на потребі пошуку взаємовигідних рішень.²²

В останньому дослідженні Інституту європейської екологічної політики (IEEP), 61% опитаних експертів з країн поза ЄС знайомі з ЄЗК, а 94% вважають, що ЄЗК матиме глобальний вплив²³. Більшість опитаних

¹⁹ Україна є стратегічним партнером ЄС у сфері критичної сировини, 30.05.2024. // <https://cutt.ly/AePEQXOP>

²⁰ Регламент (ЄС) 2023/956. // <https://cutt.ly/YePEWxXI>

²¹ Вплив механізму вуглецевого коригування імпорту (СВМ) на торгівлю України з ЄС. Аналітичний документ. – Хабатюк О., Андрусевич А. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2021). // <https://cutt.ly/5ePEWOf8>.

²² The EU Green Deal External Impacts: Views from China, India, South Africa, Turkiye and the United States, IFRI (2024)6, <https://cutt.ly/4ePEWUEv>.

²³ IEEP, op.cit.

експертів вважають, що ЄЗК пропонує як виклики (Рис. 3), так і можливості для їх країн (такого ж висновку ми дійшли і у своєму дослідженні у 2020 році²⁴), причому СВМ розглядається як головний інструмент, що принесе позитивні зміни у третіх країнах²⁵. У той же час, опитані ІЕЕР експерти розділились з питання того, наскільки ЄС є відкритим до участі третіх країн у реалізації ЄЗК (близько третини вважають відкритим, і близько третини – закритим²⁶).

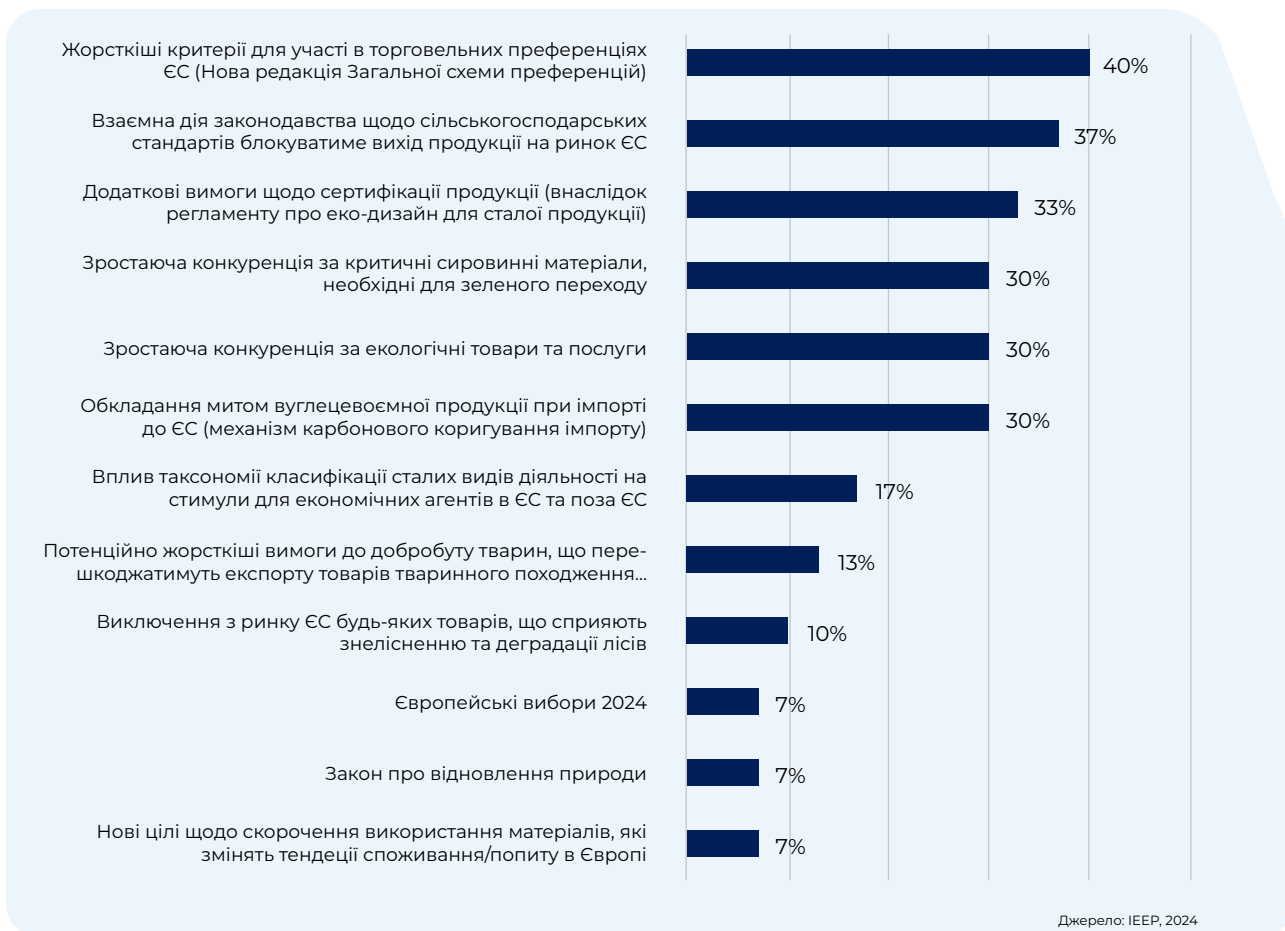

Рисунок 3. Політики ЄЗК, що матимуть найбільший негативний вплив (експертне опитування).

Особливо гостро склалась відносина з Китаєм, адже ЄС розглядає стратегічну автономність власної промисловості як необхідний елемент майбутньої безпеки. Це включає як матеріали (наприклад, сталь), так і кінцеві вироби (зокрема, електромобілі, вітрові турбіни). У серпні 2024 року Європейська Комісія оголосила рішення²⁷ про введення значних ввізних мит на китайські електромобілі (до 36%), звинувачуючи Китай у державній підтримці виробників та демпінгу на ринку ЄС. Очевидно, що такий крок у першу чергу викликаний зростанням ринку електромобілей в ЄС (як наслідок політики з декарбонізації транспорту) та потребою захистити власних виробників. Початково в Китаї ЄЗК сприймали позитивно, і оголошення Китаєм цілі кліматичної нейтральності до 2060 року сприймалось деякими експертами як вплив ЄЗК²⁸, а китайська система торгівлі викидами, що розпочала роботу в 2021 році, однозначно побудована на досвіді ЄС. Проте з початком обговорення заходів з обмеження торгівлі окремими групами товарів, з 2023 року в Китаї почали сприймати ЄЗК як загрозу²⁹.

Слід окремо відзначити вплив ЄЗК на формування нового етапу політики Східного партнерства: питання кліматичної та екологічної стійкості стали розглядатись як один з пріоритетів ініціативи, зокрема через запропоновані нові двосторонні флагманські ініціативи для країн Східного партнерства.³⁰

²⁴ Європейський зелений курс: можливості та загрози для України (2020), Op.cit.

²⁵ ІЕЕР, op.cit.

²⁶ Там само

²⁷ Commission discloses to interested parties draft definitive findings of anti-subsidy investigation into imports of battery electric vehicles from China. Press release, 20.08.2024. // <https://cutt.ly/7ePEWDwG>

²⁸ IFRI, op.cit.

²⁹ Там само

³⁰ Див. European Green Deal: shaping the Eastern Partnership future. Environmental policy of the Eastern Partnership Countries under the EGD. Policy Paper. – Team of authors: Andriy Andrushevych, Nataliya Andrushevych, Zoriana Kozak, Zoriana Mishchuk (2020). // <https://cutt.ly/lePEWZRd>

РОЗДІЛ II

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

2.1. ГОРИЗОНТАЛЬНІ ПИТАННЯ

Комплексного документа, який би визначав засади зеленого курсу чи роботу щодо усіх напрямків ЄЗК, в Україні не було розроблено чи прийнято. Тим не менше, ЄЗК мав серйозний вплив на формування національної політики та дискурсу щодо зеленого вектору розвитку країни: питання кліматичної нейтральності, декарбонізації, озеленення різних сфер промисловості та суспільного життя з'являються на порядку денному різних зацікавлених сторін (уряду, парламенту, громадськості, бізнесу, наукової спільноти).

Початок повномасштабного вторгнення росії в Україну зашкодив серйозним планам України щодо синхронізації з ЄЗК. Проте розуміння принципів і процесів ЄЗК дало можливість під час планування відбудови розглядати важливість зеленої відбудови з акцентом на енергоефективності та декарбонізації економіки, а також допомогло у підготовці України до переговорного процесу за розділами так званого «зеленого кластеру».

З моменту заяв українського уряду щодо бажання України стати частиною ЄЗК, експертне середовище пропонувало розглядати ЄЗК через призму можливостей та загроз, які створює цей стратегічний напрямок ЄС для декарбонізації та кліматичної нейтральності³¹. У цьому контексті можна виділити вигоди для уряду та бізнесу (наприклад, можливість через ініціативи ЄЗК залучати «зелене» фінансування, доступ до інструментів фінансової та технічної підтримки, вихід на нові ринки та виникнення ніш для екологічних товарів і послуг, участь у зелених альянсах, інтеграція у нові промислові процеси в ЄС, зокрема через виникнення нових ринків, як-от виробництво зеленого водню, потреби в інфраструктурі для електротранспорту, цифрові технології).

Тим не менше, **найважливіша вигода полягала у можливості долучитись до загальноєвропейського процесу, відчувати себе повноцінним учасником нових зелених ініціатив і механізмів, що, серед іншого, сприяло би європейській інтеграції України та підтримувало б її прагнення стати членом ЄС.**

2020 рік можна охарактеризувати як рік гучних заяв українського уряду щодо важливості ЄЗК для України та її готовності долучитись до процесу. Україна навіть підготувала позиційний документ щодо участі України в ЄЗК з конкретними ініціативами в усіх сферах ЄЗК та передала його європейській стороні. Така позиція, швидше за все, була пов'язана з очікуванням України великої кількості фінансових можливостей, зокрема у контексті зелених інвестицій та підтримки бізнесу.

У 2021 році риторика трохи змінилась: Україна перейшла від політичних заяв до більш прагматичного підходу, обравши декілька основних напрямків майбутньої співпраці між Україною та ЄС з питань ЄЗК. Тут можна виділити водень, промислові альянси, критичні сировинні матеріали, кліматичні питання, а найбільш проактивну позицію Україна займала щодо застосування СВМ до України.

Активне долучення до цілей та принципів ЄЗК мало досить вагомий вплив і на два надважливих процеси, що виникли уже з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. По-перше, це **планування повоєнної відбудови та відновлення України**, яке декларується як таке, що відбувається на зелених засадах та з дотриманням принципів ЄЗК, включно з принципом «відбудувати зеленіше, ніж було». Більше того, у самому Регламенті щодо Ukraine Facility йдеться про те, що діяльність у рамках Ukraine Facility повинна відповідати підходам інтеграції сталого розвитку, що лежить в основі Європейського зеленого курсу.³²

По-друге, глибока інтеграція у процеси ЄЗК однозначно допоможе в **переговорному процесі** за главами так званого «зеленого кластеру» (повна назва – «Зелений порядок денний та стале з'єднання»³³), адже в процесі набуття членства є важливими не лише прийняте законодавство (директиви й регламенти), а й політики ЄС, включно з ЄЗК та його стратегічними документами.

³¹ Європейський зелений курс: можливості та загрози для України (2020), Op.cit.

³² Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. // <https://cutt.ly/dePJOeKr>

³³ Включає в себе переговорні розділи 14 «Транспорт», 15 «Енергетика», 21 «Транс'європейські мережі» та 27 «Довкілля та зміни клімату». Детальніше див. Переговори про вступ України до ЄС: повний гід у 12 питаннях // <https://cutt.ly/YePEEqwE>

Також необхідно зазначити, що усі сфери, які входять до ЄЗК, так чи інакше уже відображені в **Угоді про асоціацію між Україною та ЄС**. Тому існував взаємний вплив: долучення до ініціатив ЄЗК сприяло виконанню Угоди про асоціацію, і, в свою чергу, імплементація відповідно *acquis* ЄС, що було зобов'язаннями за Угодою, сприяла долученню України до цілей ЄЗК. Хоча, звісно, ЄЗК пропонував набагато ширшу рамку щодо взаємодії із зелених питань у різних секторах, як-от енергетика, нульове забруднення, циркулярна економіка, промислова політика, транспорт, цифровізація тощо. А прийняті в рамках ЄЗК законодавчі акти були або глибоким переглядом актів, що були включені в Угоду про асоціацію (фактично, викладенням у новій, часто суттєво зміненій редакції), або абсолютно новим законодавством.

ЄЗК визначав низку **індикаторів та цільових показників** у тій чи іншій сфері. При порівнянні їх із аналогічними показниками в Україні можна зробити висновок, що Україна щодо багатьох питань планувала рухатись синхронно з ЄС, хоча низка показників й не була настільки амбітною як в ЄС – наприклад, у сферах органічного виробництва, розвитку ВДЕ, електротранспорту, виробництва водню³⁴.

Можна виділити **декілька рівнів, на яких відбувалась синхронізація з ЄЗК** та долучення до ініціатив:

I. Структурний діалог між Україною та ЄС з питань ЄЗК

Тут можна назвати низку важливих подій та домовленостей ще до повномасштабного вторгнення росії в Україну, зокрема:

- 23-й Саміт Україна-ЄС (жовтень 2021 року), під час якого обговорювались шляхи залучення України до співпраці з урахуванням розвитку політик ЄС, включно з діалогом щодо реалізації ЄЗК, стратегічним партнерством з ЄС у сфері критичної сировини та акумуляторів.
- Засідання робочої групи Діалогу високого рівня щодо Європейського зеленого курсу і зеленого переходу України. Серед питань, які обговорювались групою, можна виділити архітектуру кліматичного врядування, співпрацю щодо фінансування зелених трансформацій, реформи у сфері управління відходами, захисту біорізноманіття, роботу Фонду енергоефективності, розвиток водневої економіки тощо. Було досягнуто домовленості щодо створення фінансової платформи в межах Діалогу, проте через війну цю ідею не вдалось втілити.
- Головування України в Стратегії ЄС для Дунайського регіону, коли серед пріоритетів головування була названа декарбонізація та трансформація економіки на засадах ЄЗК³⁵.

II. Стратегічне планування розвитку України та секторальна інтеграція в контексті ЄЗК

Важливим документом стратегічного планування, куди були включені окремі компоненти ЄЗК, є **Національна економічна стратегія України на період до 2030 року**³⁶. Там питання ЄЗК розглядаються у контексті декарбонізації та розвитку цифрової економіки, а також наміру ЄС запровадити механізм вуглецевого коригування імпорту (СВАМ)³⁷. Закріплена й мета досягнення Україною кліматичної нейтральності до 2060 року.

Прагнення рухатись синхронно з ЄС у контексті ЄЗК також надало поштовх до розробки Національного плану з енергетики та клімату до 2030 року (НПЕК). Перші спроби з боку уряду України щодо формування узгоджених енергетичної та кліматичної політик фіксувались у 2020 році, коли було представлено проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року³⁸ та ініційовано початок розробки НПЕК.

Враховувалось питання ЄЗК і в **плануванні діяльності Уряду**. Наприклад, План пріоритетних дій Уряду на 2021 рік³⁹ одним з кроків у напрямку євроінтеграції визначив участь України в ЄЗК, зокрема через проведення консультацій з ЄС та започаткування структурного діалогу.

³⁴ Європейський зелений курс: можливості та загрози для України (2020), Op.cit.

³⁵ Головування у Дунайській стратегії ЄС. // <https://cutt.ly/AePEEoVE>

³⁶ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова КМУ №179 від 03.03.2021. // <https://cutt.ly/rePEEf7n>

³⁷ Механізм вуглецевого коригування імпорту — це комплекс норм, що регулюють імпорт окремих вуглецевоємних товарів до ЄС, включаючи порядок ввезення таких товарів; декларування імпортованих товарів, методи розрахунку та вимоги до верифікації пов'язаних викидів; механізм визначення ціни сертифікатів СВАМ та їх обігу. // <https://cutt.ly/YePEEctQ>

³⁸ Презентовано проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року // <https://cutt.ly/lePEEQ2Z>

³⁹ Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік. Розпорядження КМУ №276-р від 24.03.2021. // <https://cutt.ly/VePEEY3a>

Важливими стратегічними документами, які відповідають напрямкам ЄЗК, є Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату⁴⁰ та Державна стратегія управління лісами до 2035 року⁴¹.

Серед стратегічних векторів розвитку, проте вже у контексті бізнесу, можна відзначити можливість долучатись до так званих «**зелених альянсів**». Такий напрямок був закріплений під час конференції високого рівня у липні 2021 року «Стратегічне партнерство щодо критичної сировини та акумуляторів ЄС – Україна» у форматі підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо стратегічного партнерства між Україною та ЄС у сировинній галузі та відповідної Дорожньої карти заходів.⁴²

Підтримувалось впровадження ЄЗК і **на інституційному рівні**: 24 січня 2020 року була створена міжвідомча група з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської Комісії «Європейський зелений курс». Було проведено два засідання цієї групи, проте з початком повномасштабного вторгнення РФ група більше не збиралась. У березні 2021 року було створено робочу групу для узгодження підходу щодо застосування до України механізму коригування вуглецю на кордоні для проведення консультацій з Європейською Комісією.⁴³

У хронологічному плані процес імплементації ЄЗК в Україні можна розділити на два етапи:

- (1) Початок 2020 року – лютий 2022 року (до повномасштабного вторгнення РФ);
- (2) Лютий 2022 року – до сьогодні.

Перший період характеризується значною увагою до питань ЄЗК, зокрема в контексті можливостей та загроз, які він створював для України, включно з бізнесом. Питання зміни клімату та загальні принципи ЄЗК стали об'єктом обговорень не лише на експертному рівні. Міністерства, які раніше жодним чином не займались кліматичними питаннями, активно включали ЄЗК до свого порядку денного, наприклад Міністерство економіки чи Міністерство інфраструктури. Бізнес активно адвокував питання відступів для українських підприємств щодо застосування СВМ. Важливість синхронізації з ЄЗК підкреслювалася обговоренням відповідних питань на найвищому рівні між Україною та ЄС, включенням цілей до стратегічних документів, проведенням навчань з питань ЄЗК для державних службовців тощо.

Другий період характеризується меншою активністю щодо розробки та прийняття відповідних стратегічних документів, проте окремі компоненти ЄЗК стають важливими в контексті відбудови, а особливо майбутнього членства України в ЄС. У 2024 році бізнес відновлює дискурс щодо загроз СВМ для української промисловості. Громадські екологічні організації використовують принципи ЄЗК як аргумент для повоєнної відбудови та відновлення на зелених засадах.

Важливим напрямком синхронізації з ЄЗК в Україні можна назвати діяльність **на місцевому рівні** (на рівні міст та громад) щодо зеленої трансформації та декарбонізації. Серед найбільш яскравих прикладів можна виділити проголошення Вінницькою міською територіальною громадою Зеленого курсу (28 січня 2022 року)⁴⁴, в основі якого лежить досягнення кліматичної нейтральності. Під час засідання сесії міської ради була проголосована та підписана Декларація про Зелений курс Вінниці та Дорожня карта заходів для реалізації Зеленого курсу Вінниці до 2030 року. Цікаво, що під час війни місто не відмовилось від своїх амбітних планів і продовжує впровадження Дорожньої карти.

Окрім цього, є наміри враховувати цілі та принципи Європейського зеленого курсу і в процесі повоєнної відбудови на місцевому рівні. Наприклад, під час розробки Стратегії адаптації базових галузей Львівщини до умов воєнного стану та в післявоєнний період враховуються вимоги ЄЗК, особливо у контексті якнайшвидшого вступу України до ЄС.⁴⁵

⁴⁰ Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Розпорядження КМУ №1363-р від 20.10.2021. // <https://cutt.ly/AePERQet>

⁴¹ Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року. Розпорядження КМУ №1777-р від 29.12.2021. // <https://cutt.ly/7ePERT8p>

⁴² Прем'єр-міністр України та Віце-президент Єврокомісії підписали Меморандум про стратегічне партнерство у сировинній галузі. // <https://cutt.ly/tePERKiJ>

⁴³ Про утворення робочої групи для узгодження підходу щодо застосування до України механізму коригування вуглецю на кордоні для проведення консультацій з Європейською Комісією. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. №265. // <https://cutt.ly/FePERBaI>

⁴⁴ Вінниця – перша українська громада, яка проголосила Зелений курс. // <https://cutt.ly/rePER8rO>

⁴⁵ Стратегія адаптації базових галузей Львівщини має відповідати Європейському зеленому курсу, – робоча група з екології, Львівська обласна рада, 11.05.2022. // <https://cutt.ly/mePETwTR>

У контексті повоєнної відбудови можна відзначити застосування принципів і можливостей Нового європейського Баугаузу в Україні на місцевому рівні.

Початок повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року однозначно мав значний вплив на реалізацію ЄЗК не лише в самому ЄС, але й в Україні. Мова йде не лише про вплив на політику та законодавство, а й вплив на стан довкілля та збільшення викидів парникових газів. Згідно з результатами дослідження, за перші 12 місяців повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до викиду додаткових 120 млн тонн вуглецю. За 24 місяці «великої війни» викиди продовжили зростати та досягли, за оцінками, 175 млн тонн вуглецю. Це перевищує річні викиди від високоіндустріальної країни, такої як Нідерланди, використання 90 млн бензинових автомобілів на дорогах, або будівництва 260 вугільних електростанцій по 200 МВт кожна.⁴⁶

Верховна Рада України також активно долучалась до розгляду питань ЄЗК, зокрема у форматі комітетських слухань. У 2020 році такі слухання були проведені Комітетом з євроінтеграції та Комітетом з екологічної політики та природокористування. Рекомендації⁴⁷ комітетських слухань «Європейський зелений курс» наголошують на необхідності діалогу між Україною та ЄС, зокрема щодо розробки та прийняття Дорожньої карти, а також щодо механізму вуглецевого коригування імпорту (СВАМ). А за результатами слухань в Комітеті з питань екологічної політики та природокористування⁴⁸ також прийняті рекомендації. Основною ідеєю у напрямку синхронізації з ЄЗК є розробка власного «Зеленого курсу України», зокрема у формі загальнодержавної програми на основі другого Національно-визначеного внеску (НВВ2), а також плану заходів щодо участі України в ЄЗК.

Питання ЄЗК, починаючи з початку 2020 року, з'являються не лише на порядку денному державних органів чи бізнесу. Тут слід також відзначити **громадянське суспільство** України як активного стейкхолдера у процесі імплементації ЄЗК. Громадські організації та аналітичні центри, включно з платформами та коаліціями, беруть активну участь у моніторингу процесу синхронізації з ЄЗК, інформуванні про цілі та компоненти ЄЗК, а також вигоди і загрози, які він створює для України, адвокації важливості йти в ногу з ЄЗК, посиленні спроможностей інших зацікавлених сторін тощо.

Разом з тим, низка **донорських та міжнародних організацій** також врахувала актуальність ЄЗК у своїй діяльності, зокрема щодо того, які проекти ними фінансуються. Тут особливо можна виділити міжнародну технічну допомогу ЄС та Міжнародний фонд «Відродження».

Крім того, важливим у науковій та дослідницькій сфері стало підписання угоди про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» на період 2021–2027 років та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021–2025)⁴⁹. Перелік тематик, що входять до «кластеру» ЄЗК, дуже широкий і пов'язаний з докорінною трансформацією економіки, транспорту, енергетики, будівництва, сільського господарства та багато іншого⁵⁰.

⁴⁶ Climate Damage Caused By Russia's War In Ukraine. 24 February 2022 – 23 February 2024. By Initiative on GHG accounting of war. 13 June 2024. // <https://cutt.ly/rePETpUW>

⁴⁷ Комітетські слухання. Комітет ВРУ з питань інтеграції України до Європейського Союзу. // <https://cutt.ly/lePETxBn>

⁴⁸ Слухання у Комітеті. Комітет ВРУ з питань екологічної політики та природокористування. // <https://cutt.ly/2ePETmJk>

⁴⁹ Програма ЄС «Горизонт Європа» 2021–2027. // <https://cutt.ly/7ePETKq4>

⁵⁰ Європейський зелений курс. Представництво України при ЄС. // <https://cutt.ly/yePETVgS>

2.2. ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ І ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

2.2.1. Зміна клімату

ЄЗК, як відповідь на виклики кліматичних змін, вплинув на кліматичну політику і право України, робота над розробкою та імплементацією яких активізувалася в останні роки. Мета ЄЗК щодо досягнення кліматичної нейтральності з'являється й у політичному дискурсі України. Завершується робота над ухваленням закону, який вперше визначить архітектуру державної кліматичної політики, а досягнення кліматичної нейтральності стане юридично обов'язковим в Україні.

ЄЗК та акти *acquis* ЄС, прийняті на його виконання, мали значний вплив і на публічний дискурс, зокрема бізнесу (особливо питання впровадження СВМ) та громадянського суспільства (особливо щодо врахування інструментів ЄЗК у відбудові та відновленні України, інтеграції кліматичної та довкіллевої складових у всі секторальні політики). Під впливом ЄЗК зріс дослідницький інтерес до тематики зміни клімату.

Вплив на стратегічні рішення

Кліматична нейтральність раніше не розглядалась у контексті кліматичної політики та права України. Інтерес до неї зріс у зв'язку з ухваленням в Європейському Союзі ЄЗК та добровільного зобов'язання України долучитися до впровадження його інструментів та механізмів у національну політику та право.

Одним із ключових впливів ЄЗК на національну кліматичну політику стало визнання Україною необхідності досягнення кліматичної нейтральності та відображення такої політичної позиції у стратегічних документах України. Примітно, що первинно ціль була визначена у секторальних стратегіях, які, зокрема, вказували не лише на необхідність досягнення кліматичної нейтральності, але вплив останньої на економічний розвиток держави, її енергетичну безпеку. У цьому контексті можна відзначити такі документи:

- *Національна економічна стратегія на період до 2030 року*⁵¹, яка наголошує на необхідності досягнення кліматичної нейтральності не пізніше 2060 року. Очевидно, що позитивним є визнання у стратегічному баченні нерозривного зв'язку економічного розвитку держави та необхідності досягнення кліматичної нейтральності, хоча Україна й не зафіксувала цю мету настільки амбітною, як ЄС;
- *Енергетична стратегія України на період до 2050 року*⁵². Сам текст стратегії не оприлюднений, але вищі посадові особи⁵³ наголошують на тому, що до 2050 року енергетичний сектор України має досягти кліматичної нейтральності. Аналогічне твердження відображене і в Національному плані з енергетики та клімату на період до 2030 року⁵⁴. Це відповідає напрямку ЄЗК щодо досягнення кліматичної нейтральності. Водночас, у ЄЗК мова йде про досягнення кліматичної нейтральності загалом, а не окремого сектору економіки.

⁵¹ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова КМУ від 03.03.2021 № 179. // <https://cutt.ly/MePET8sf>

⁵² Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року. Розпорядження КМУ від 21.04.2023 № 373-р. // <https://cutt.ly/AePEYtOq>

⁵³ Міністерство енергетики України. «Герман Галущенко: українська енергетика нарощує потужності ВДЕ і стане кліматично нейтральною». // Урядовий портал. 26.01.2024. <https://cutt.ly/SePEYjkd>

⁵⁴ Текст НЕПК на сайтах ВРУ, КМУ – відсутній. Мінекономіки розмістило текст Національний план з енергетики та клімату на період до 2030 року. // Міністерство економіки України. 28.06.2024 <https://cutt.ly/cePEYx8B>

Тим не менше, стратегічні кліматичні документи, прийняті в Україні після 2019 року, не оперують таким поняттям, як «кліматична нейтральність». Зокрема такий недолік наявний у *Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року*.⁵⁵

Набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ в ЄС та підтримка відбудови України з боку ЄС стали поштовхом для розвитку кліматичної політики, зокрема й в контексті досягнення кліматичної нейтральності. Так, *Звіт про прогрес України в рамках Пакету розширення ЄС 2023 року*⁵⁶ звернув увагу на необхідність узгодження національної кліматичної стратегії та кліматичного законодавства з кліматичною та енергетичною політикою ЄС до 2030 року, зокрема з певними законодавчими актами в рамках пакету «Готові до 55» (які є складовою законодавчих ініціатив ЄЗК).

У *Плані України*⁵⁷ зазначено, що перехід до кліматичної нейтральності та дотримання Паризької угоди є ключовими аспектами і, отже, важливою частиною Плану. Впровадження пріоритетів і проєктів у рамках Плану України за напрямком «Зелений перехід та охорона довкілля» (Реформи 2 «Кліматична політика») забезпечить реалізацію екологічної та кліматичної політики відповідно до євроінтеграційного напрямку розвитку України, зокрема Європейського зеленого курсу.

Низка питань, що стали об'єктом уваги ЄЗК – **ціноутворення на вуглець** (зокрема, СТВ, податок на CO₂), **адаптація до зміни клімату** – є невід'ємною складовою асquis ЄС, а тому розвиток цих напрямів кліматичної політики та права України у значній мірі відбувався під впливом євроінтеграційних процесів. 5 червня 2024 року Міндовкілля оприлюднило для обговорення проєкти Стратегії впровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні на період до 2033 року та Операційний план її реалізації у 2024-2026 роках⁵⁸. Наприкінці 2021 року прийнято Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року⁵⁹, незважаючи на це уже заплановано її оновлення. Програмні документи з питань адаптації до зміни клімату мають бути розроблені на регіональному та місцевому рівні.

З метою зменшення ризиків витоку вуглецю ЄС запровадив у рамках ЄЗК новий інструмент – **механізм вуглецевого коригування імпорту** (СВАМ), який має повноцінно запрацювати у 2026 році. СВАМ став одним із ключових питань, яке викликало занепокоєння бізнесу в Україні і перебуває на його порядку денному. Саме у цій частині ЄЗК вплинув на публічний дискурс, в якому бізнес закликав владу вжити низку заходів, зважаючи на труднощі, що виникли під час етапу підготовки до звітування у рамках СВАМ⁶⁰. Наразі, на стратегічному рівні Уряд України серед завдань кліматичної політики передбачив забезпечення регулярного політичного та технічного діалогу з Європейською Комісією щодо надання винятків для продукції з України в рамках СВАМ⁶¹.

Вплив ЄЗК на національну кліматичну політику прослідковується і в ініціативах України щодо **скорочення викидів метану**, зокрема шляхом приєднання до Глобальної ініціативи «Global Methane Pledge» та напрацювання відповідних актів впровадження такої політики.⁶²

⁵⁵ Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках. Розпорядження КМУ від 30.05.2024 № 483-р. // <https://cutt.ly/gePEYm0d>

⁵⁶ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Ukraine 2023 Report. 2023 Communication on EU Enlargement policy. // <https://cutt.ly/lePEYtfn>

⁵⁷ План України – план для реалізації Ukraine Facility (програми фінансової підтримки України від Європейського Союзу протягом 2024-2027 років). // Про схвалення Плану України. Розпорядження КМУ від 18.03.2024 № 244-р. <https://cutt.ly/lePEYAzc>

⁵⁸ Повідомлення про оприлюднення проєкту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії впровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні на період до 2033 року». // <https://cutt.ly/DePEYHrd>

⁵⁹ Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 20.10.2021 № 1363-р. // <https://cutt.ly/xePEUzOg>

⁶⁰ Наприклад: ФРУ звернулася до Уряду з рекомендаціями бізнесу щодо врегулювання питань СВАМ. // Федерація роботодавців України. 22.04.2024. <https://cutt.ly/xePEUzOg>

⁶¹ Про схвалення Стратегії формування та реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках. Розпорядження КМУ від 30.05.2024 № 483-р. // <https://cutt.ly/SePEUUsj>

⁶² Про затвердження плану заходів з реалізації кліматичної політики України в рамках участі в глобальній ініціативі із скорочення викидів метану «Global Methane Pledge». Розпорядження КМУ від 07.07.2023 № 607. // <https://cutt.ly/QePEUStA>

Вплив на законодавство

Кліматична нейтральність спочатку розглядалася Україною на рівні стратегічних документів. Але сам ЄЗК наголошує, що кліматичні цілі, зокрема і досягнення кліматичної нейтральності, мають бути встановлені на рівні законодавства. Тому у 2021 році ЄС прийняв Європейський кліматичний закон (Регламент (ЄС) 2021/1119), в якому кліматичні цілі набули статусу юридичного зобов'язання. Україна також взяла на озброєння такий підхід. Наразі кліматична нейтральність в Україні є політичним зобов'язанням, разом з тим держава працює над наданням йому юридичної форми.

Зокрема у ВРУ знаходиться на розгляді проєкт **Закону про основні засади державної кліматичної політики**⁶³, який на законодавчий рівень виніс кліматичну нейтральність як мету державної кліматичної політики. Розвиток кліматичного законодавства України (**регулювання озоноруйнівних речовин, фторованих парникових газів, впровадження моніторингу, звітності та верифікації парникових газів, перегляд податку на CO₂, створення Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації** тощо) та подальше його напрацювання в більшій мірі є наслідком євроінтеграційних процесів. З цих питань ЄЗК має опосередкований вплив на законодавство України, оскільки сам ЄС розпочав системний перегляд кліматичного acquis ЄС, яке Україна має транспонувати та імплементувати задля набуття членства в ЄС.

Інституційний вплив

ЄЗК мав й інституційний вплив на кліматичну політику та право України. Так, проєкт Закону про основні засади державної кліматичної політики транспонує положення Європейського кліматичного закону та передбачає створення в Україні **Науково-експертної ради з питань зміни клімату та збереження озонного шару** (ст. 7). Рада буде створена як постійно діючий незалежний дорадчий науково-експертний орган з метою наукового забезпечення встановлення кліматичних цілей, формування державної кліматичної політики, відстеження впровадження державних політик та заходів, а також загальної наукової координації та прогнозування у сфері зміни клімату. Прийняття положення про цю раду є одним із індикаторів виконання Плану України для Ukraine Facility.

Одним із опосередкованих впливів ЄЗК є запуск у жовтні 2023 року **Українського кліматичного офісу**. Наразі офіс працює в рамках проєкту Capacities for Climate Action (C4CA). Як зазначено на його вебсторінці⁶⁴, офіс прагне стати провідним центром підвищення обізнаності, політичної адвокації та інновацій в Україні, спрямованих на пом'якшення зміни клімату, адаптацію до її наслідків та сприяння сталому розвитку. Офіс діє як незалежна організація, яка сприятиме зміцненню потенціалу кліматичної політики, а також буде репозиторієм зелених ініціатив, проєктів, аналітики, та організатором подій, присвячених захисту клімату та зеленій тематиці в Україні.

У цьому контексті важливо згадати і про започаткований аналітичним центром DiXi Group Офіс зеленого переходу – незалежний консультативний орган, який надає підтримку та поради Міністерству економіки України та іншим зацікавленим сторонам. Головна мета його створення – зробити зелений перехід в Україні драйвером відновлення, модернізації та економічного зростання без завдання шкоди для конкурентоспроможності⁶⁵.

Вплив на науковий та публічний дискурс

Питання зміни клімату, здійснення державної кліматичної політики України з урахуванням інструментів та механізмів ЄЗК постійно перебувають у **публічному дискурсі** як на національному, так і міжнародному рівні. Така зацікавленість триває, простежується синергія обговорень кліматичних питань із наскрізними напрямками реформ в Україні – вступу України в ЄС та відбудови від наслідків війни. Наприклад,

⁶³ Проєкт Закону про основні засади державної кліматичної політики. Реєстр. № 11310 від 31.05.2024. // <https://cutt.ly/xePEUJ5T>

⁶⁴ Український кліматичний офіс. // <https://climateoffice.org.ua/about/>

⁶⁵ Офіс зеленого переходу доєднався до засідання Міжнародної мережі кліматичних рад // <https://cutt.ly/xePEUVW5>

у Берліні 11-12 червня 2024 року відбулася Конференція з відновлення України (URC 2024), на полях якої обговорено план впровадження кліматичної політики України, відбулася панель «Зелене відновлення та Європейський зелений курс для України: умови для екологічно безпечного відновлення та зростання»⁶⁶.

У публічний дискурс залучаються основні зацікавлені сторони (органи законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування, бізнес та громадськість), використовуються різні комунікаційні майданчики, зокрема і парламентський. Так, 13 травня 2024 року відбулись слухання Комітету з питань екологічної політики та природокористування ВРУ на тему «Шлях України у реформуванні законодавства з питань довкілля й клімату в частині переговорів про членство в ЄС: плани та діяльність Верховної Ради України і Уряду в 2024 році». Окрема панель на слуханнях була присвячена державній кліматичній політиці в Україні.⁶⁷

У **медійному просторі** проблематика зміни клімату висвітлювалася, але менше, ніж зазвичай. Одним із факторів зниження такого інтересу можна вважати війну, розв'язану РФ проти України, і переміщення уваги на воєнну тематику. За даними незалежних досліджень частка повідомлень розділу «Зміна клімату» у першій половині 2021 року становила 9,09%, значна частина яких присвячена міжнародному порядку денному⁶⁸. У перші два місяці війни увага до теми зміни клімату не знизилася, про зміну клімату писали трохи менше, ніж про радіаційне забруднення та підпали трави, а пік уваги випав на 4-й та 5-й тижні повномасштабної війни. Як зазначають автори, тематика повідомлень найчастіше стосувалася відмови від співпраці з енергетичним комплексом РФ та гуманітарних наслідків війни, значно більше уваги змінам клімату приділили у повідомленнях щодо злочинів проти довкілля та наслідків війни⁶⁹. Водночас уже за період від початку війни до середини 2023 року простежується спад появи повідомлень, присвячених тематичі зміни клімату. Частка таких повідомлень у медіа уже становила 3,87%.⁷⁰

Натомість зріс **дослідницький інтерес** до тематики зміни клімату, зокрема пов'язаної з ЄЗК. Результати, одержані за допомогою пошукової системи Google-Академія за періоди 2015-2019 роки та 2020-2024 роки, свідчать про зростання зацікавленості дослідників до таких питань, як:

- «кліматична нейтральність»: 14 (2015-2019 рр.) порівняно із 315 (2020-2024 рр.) науковими публікаціями;
- «механізм вуглецевого коригування імпорту»: 1 порівняно з 36 науковими публікаціями;
- «кліматична політика України»: 569 порівняно з 1500 науковими публікаціями.

Тому можна зробити висновок, що ЄЗК вплинув на науковий дискурс в Україні щодо кліматичних питань.

2.2.2. Довкілля і циркулярна економіка

Вплив ЄЗК на політику України у сфері охорони довкілля був дуже обмежений. Це у першу чергу пов'язано із незначними досягненнями ЄЗК у цій сфері, повільним розвитком природоохоронної політики в Україні та впливом війни. Натомість, ЄЗК мав значний вплив на публічний та науковий дискурс в Україні з екологічних питань.

Вплив на стратегічні рішення

У період з 2019 року в Україні не відбувалось значних зрушень у сфері екологічної політики. Головним стратегічним документом залишаються Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року⁷¹. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року (затверджений Урядом 21 квітня 2021 року⁷²) не містить заходів, які безпосередньо

⁶⁶ Результати Ukraine Recovery Conference для сфери захисту довкілля. // Міндовкілля. 15.06.2024 <https://cutt.ly/yePEU2pP>

⁶⁷ Рада. Офіційний вебпортал парламенту України. 14.05.2024. // https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/249555.html

⁶⁸ Довкіллява проблематика в публічному інформаційному просторі України. 2019-2021. // ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.» ГО «Міжнародний інститут міждисциплінарних інноваційних досліджень», Київ, 2021. – С. 12, 13. <https://cutt.ly/SePEIwht>

⁶⁹ Довкілля і війна в Україні: Медіамоніторинг присутності теми у ЗМІ та пошукових запитах українців (24 лютого – 27 квітня) // Міжнародний фонд «Відродження». // <https://cutt.ly/NePEIaiU>

⁷⁰ Довкіллява проблематика в публічному інформаційному просторі України // ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.», Київ, 2023. – С. 14. // <https://cutt.ly/yePEIICP>

⁷¹ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

⁷² Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року. Розпорядження КМУ від 21.04.2021 №443-р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D1%80#Text>

можна пов'язати із впливом ЄЗК. Водночас, Методичні рекомендації щодо змісту розроблення регіональних програм з охорони довкілля⁷³ мають безпосередні посилання на ЄЗК.

Не прослідковується вплив ЄЗК і на положення Указу Президента України № 111/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації»⁷⁴, Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р⁷⁵ чи Державної стратегії управління лісами України до 2035 року⁷⁶.

Ймовірно, політична ініціатива Президента України «Зелена країна» (схвалена Указом Президента України № 228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів») була прийнята під впливом ініціативи ЄС щодо висадки 3 млрд дерев.⁷⁷

Вплив на законодавство

З кінця 2019 року було прийнято низку важливих системних і спеціальних законів у сфері відходів, хімічної безпеки, промислового забруднення тощо. Водночас, прийняття цих законів у першу чергу пов'язано із євроінтеграційними зобов'язаннями України з імплементації відповідних актів ЄС. Безпосереднього впливу ЄЗК на ці закони та їх реалізацію не прослідковується.

Інституційний вплив

Жодного впливу ЄЗК не прослідковується в інституційній структурі державного управління у сфері охорони довкілля. Наявність у назвах окремих структурних підрозділів слів «кругова економіка», «промислове забруднення» вочевидь пов'язана із загальною «європеїзацією» державного управління у цій сфері, а не ЄЗК.

Вплив на науковий та публічний дискурс

Міністр, його заступники та працівники Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів багаторазово посилались у своїх заявах та виступах на окремі ініціативи в рамках Європейського зеленого курсу. Хоча Рекомендації парламентських слухань на тему "Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років"⁷⁸ не містять положень, пов'язаних із ЄЗК (ймовірно тому, що слухання відбувались до публічного оголошення ЄЗК у ЄС), екологічний комітет ВРУ неодноразово обговорював цілі та ініціативи ЄЗК в ході своєї роботи. Так, 22 грудня 2020 року були проведені Комітетські слухання на тему «Участь України у Європейському зеленому курсі»⁷⁹. Низка громадських організацій активно обговорювала цілі та завдання ЄЗК у природоохоронних сферах, включно з публікаціями у медіа.

За даними незалежних досліджень, у період до 24.02.2022 р. «середня частка екологічної тематики в українському медіаполі за вказаний період — 2.3%, проте динаміка присутності за перше півріччя 2021 року дає всі підстави вважати, що 2021 стане лідером за кількістю публікацій і значно перевищить результати 2019 та 2020 років»⁸⁰, а зацікавленість українців темами, пов'язаними з довкіллям, зростає після повномасштабного російського вторгнення, хоча провідним тематичним блоком стали загрози і наслідки для довкілля російської агресії проти України⁸¹, особливо підриг Каховської ГЕС⁸².

⁷³ Методичні рекомендації щодо змісту розроблення регіональних програм з охорони довкілля. // <https://cutt.ly/9ePEIYo>

⁷⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації». Указ Президента України від 23.03.2021 №111/2021. // <https://cutt.ly/rePJmuMG>

⁷⁵ Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 20.10.2021 №1363-р. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>

⁷⁶ Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року. Розпорядження КМУ від 29.12.2021 №1777-р. // <https://cutt.ly/RePJmf6d>

⁷⁷ <https://cutt.ly/XePEICSZ>

⁷⁸ Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років". Постанова ВРУ від 14.01.2020 № 457-ІХ. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-IX#Text>

⁷⁹ Слухання у Комітеті. Комітет ВРУ з питань екологічної політики та природокоористування. // <https://cutt.ly/eePEIOGb>

⁸⁰ «Довкіллева проблематика в публічному інформаційному просторі України, 2019-2021» «ЕЛ.БІ.АЙ», «Міжнародний інститут міждисциплінарних інноваційних досліджень». // <https://cutt.ly/XePEOq40>

⁸¹ Довкілля і війна в Україні: Медіамоніторинг присутності теми у ЗМІ та пошукових запитах українців (24 лютого – 27 квітня 2024 р.), Міжнародний фонд «Відродження». // <https://cutt.ly/JePEOdEu>

⁸² Довкіллева проблематика в публічному інформаційному просторі України, ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.» Київ, 2023. // <https://cutt.ly/XePEOI6u>

Тому в цілому Європейський зелений курс мав певний вплив на публічний дискурс в Україні з питань охорони довкілля.

У науковому середовищі ЄЗК мав значний вплив. Так, за даними ресурсу Google Scholar⁸³ в україномовних статтях термін «циркулярна економіка» з'являється лише 170 разів за всі роки до 2019 року включно. Натомість, у період 2020-2024 рр. цей термін використовується у 1 510 наукових публікаціях (у дев'ять разів більше!). Навіть звичне поняття «біорізноманіття» у 2020-2024 рр. було набагато частіше об'єктом наукових досліджень (14 600 досліджень у 2020-2024 рр. проти 9 360 у 2015-2019 рр.). Це можна пов'язати із впровадженням ЄЗК в ЄС.

2.2.3. Енергетика та енергоефективність

Впровадження ЄЗК вплинуло на стратегічні рішення України і в енергетичному секторі. Відбулася інтеграція принципів ЄЗК у національну енергетичну політику, зокрема вищої пріоритетності набули підвищення енергоефективності та розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), особливо після повномасштабного вторгнення рф.

Ці напрямки знайшли відображення в ключових стратегічних документах, що спрямовані на досягнення енергетичної незалежності та екологічної стійкості України, підкріплені тісною співпрацею з ЄС у контексті зеленого відновлення.

Вплив на стратегічні рішення

Енергоефективність і перехід на ВДЕ раніше не були ключовими пріоритетами української енергетичної політики. Проте інтерес до цих питань зріс в останні роки, зокрема і у зв'язку з розгортанням ЄЗК та добровільним зобов'язанням України інтегрувати політики, інструменти та механізми ЄЗК у національну енергетичну політику.

Одним із ключових впливів ЄЗК на енергетичну політику України стало прийняття низки стратегій, що не лише визнають необхідність підвищення енергоефективності та прискорення переходу до ВДЕ, а й визначають конкретні кроки або рішення з практичного втілення цих цілей. З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України дані питання почали розглядати з позиції енергетичної безпеки та досягнення енергетичної незалежності. Серед національних стратегічних документів, прийнятих під час дії політик ЄЗК в ЄС:

- Національна економічна стратегія, затверджена у березні 2021 року⁸⁴, серед іншого, визначає декарбонізацію економіки, зокрема підвищення енергоефективності, розвиток ВДЕ, циркулярної економіки та синхронізацію з ЄЗК одним із принципів економічної політики України;
- Національний план з енергетики та клімату (НПЕК) на період до 2030 року⁸⁵, схвалений 25 червня 2024 року відповідно до вимог Регламенту (ЄС) 2018/1999 та з урахуванням найкращих практик країн-членів ЄС, у рамках зобов'язань України як договірної сторони Енергетичного Співтовариства та у процесі набуття членства в ЄС, інтегрує кліматичну, енергетичну та інші політики для досягнення досить амбітних цілей сталого розвитку;
- Енергетична стратегія України на період до 2050 року⁸⁶, хоч і не стала публічним документом, - за заявами політиків⁸⁷ - відображає цілі ЄЗК та міжнародні зобов'язання України щодо посилення енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії, а також враховує необхідність досягнення кліматичної нейтральності енергетичного сектору.

⁸³ <https://scholar.google.com/>

⁸⁴ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова КМУ від 03.03.2021 №179. // <https://cutt.ly/qePEODTx>

⁸⁵ Україна затвердила Національний план з енергетики та клімату в день початку перемовин про вступ до ЄС. // <https://cutt.ly/SePEOKUI>

⁸⁶ Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року. Розпорядження КМУ від 21.03.2023 №373-р. // <https://cutt.ly/AePEONdu>

⁸⁷ Декарбонізація енергетики: чи виконає Україна міжнародні зобов'язання? // <https://cutt.ly/sePEO2G2>

Індикативні показники включають досягнення частки у 27% енергії, виробленої з ВДЕ, у валовому кінцевому споживанні енергії до 2030 року та 70% енергії з відновлюваних джерел у загальному первинному постачанні енергії до 2050 року.

- Стратегія енергетичної безпеки⁸⁸ визначає серед стратегічних цілей та завдань з їх досягнення:
  - стимулювання імпортозаміщення, зокрема шляхом розвитку біоенергетики, вітроенергетики, обґрунтованого нарощування видобутку енергетичних ресурсів;
  - здійснення комплексу заходів з розширення використання локальних альтернативних видів палива, використанням електричної енергії та біопалива;
  - запобігання посиленню залежності України від зовнішніх постачальників.
- Національний план дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року⁸⁹, затверджений 13 серпня 2024 року, розроблено з метою впровадження положень відповідної директиви ЄС (у редакціях, що отримали назви RED II та RED III). Документ спрямований на те, щоб довести частку зеленої енергетики у валовому кінцевому енергоспоживанні до 27%, та конкретизує траєкторії щодо зростання частки ВДЕ в сферах електроенергетики, опалення та охолодження, і транспорту. План передбачає 38 заходів, індикатори виконання та визначає відповідальних;
- Стратегія розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року⁹⁰, схвалена 18 липня 2024 року, передбачає підтримку розбудови мережі об'єктів відновлюваної енергетики та установок зберігання енергії (як виробниками, так і активними споживачами). Поруч з газовою генерацією, саме ВДЕ-установки вказано основними видами об'єктів електроенергетики, використання яких є доцільним для створення систем розподіленої генерації та розв'язання проблеми недостатності генеруючих потужностей в ОЕС України;
- Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року⁹¹, затверджений наприкінці 2021 року, передбачає впровадження енергоефективних заходів у різних секторах економіки. І попри те, що в документі відсутні згадки про ЄЗК, сам документ побудований на врахуванні принципів та положень законодавства ЄС і практик європейських країн.
- Стратегія термомодернізації будівель України до 2050 року⁹², затверджена наприкінці 2023 року, включає довгостроковий план поступового оновлення фонду будівель з урахуванням енергоощадних технологій, що відповідає європейським стандартам і підходам до енергоефективності. Документ містить згадки про політики та ініціативи з енергоефективності у рамках ЄЗК.

Крім того, варто зазначити, що в контексті триваючої війни росії проти України, досягнення енергетичної безпеки через посилення заходів з енергоефективності та розвиток ВДЕ набуло нового значення, зокрема і у рамках відновлення на «зелених» засадах. Єврокомісія підтримує плани України у зеленій відбудові та подальшому впровадженні ЄЗК⁹³. На початку лютого 2023 між Україною та ЄС укладено Меморандум про стратегічне партнерство у сфері біометану, водню та синтетичних газів⁹⁴.

У свою чергу, низка стратегічних документів, що є допоміжними для втілення політик та ініціатив ЄЗК в енергетичному секторі України, не були затверджені або перебувають на розгляді.

Зокрема, проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року, презентований 21 січня 2020 року⁹⁵, передбачав поступову трансформацію енергетичного сектора України, спрямовану

⁸⁸ Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року. Розпорядження КМУ від 21.03.2023 №373-р. // <https://cutt.ly/lePEO5mD>

⁸⁹ Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання. Розпорядження КМУ від 13.08.2024 №761-р. // <https://ips.ligazakon.net/document/kr240761>

⁹⁰ Про схвалення Стратегії розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024 — 2026 роках. Розпорядження КМУ від 18.07.2024 №713-р. // <https://cutt.ly/oePEPi94>

⁹¹ Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 29.12.2021 №1803-р. // <https://cutt.ly/7ePEPkxi>

⁹² Деякі питання стратегічного розвитку енергетичної ефективності будівель. Розпорядження КМУ від 29.12.2023 №1228-р. // <https://cutt.ly/qePEPRoD>

⁹³ Єврокомісія підтримує плани України у повоєнній «зеленій» відбудові та подальшому впровадженні Європейського зеленого курсу. // <https://cutt.ly/rePEPSjY>

⁹⁴ Уряд України та Європейська комісія уклали Меморандум щодо стратегічного партнерства у сферах біометану, водню та інших синтетичних газів. // <https://cutt.ly/XePEPZZr>

⁹⁵ Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. // <https://cutt.ly/BePEP0Pg>

на досягнення кліматичної нейтральності та підвищення енергоефективності. У публічному просторі документ називали «Українським зеленим курсом», втім його схвалення було відкладено на користь оновлення Енергетичної стратегії.

Проект Водневої стратегії України до 2050 року⁹⁶, презентований 13 січня 2024 року, включає цілі розвитку водневої енергетики, класифікацію водню та пілотні ідеї з виробництва відновлюваного водню. Документ перебуває на стадії розробки.

Вплив на законодавство

Наприкінці 2021 року Україна в рамках Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (рішенням Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства від 30 листопада 2021 р. № 2021/14/МС-EnC) взяла на себе зобов'язання щодо імплементації пакета "Чиста енергія для всіх європейців". Цей пакет охоплює законодавство ЄС у сфері енергоефективності, відновлюваних джерел енергії, управління та дизайну ринку електричної енергії, правил безпеки постачання електричної енергії тощо. Зокрема, він включає Директиву (ЄС) 2018/2001 про стимулювання використання енергії з відновлюваних джерел у редакції 2018 року (RED II).

Важливим кроком стало прийняття 30 червня 2023 року Закону №3220-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та „зеленої“ трансформації енергетичної системи України»⁹⁷. Цей закон забезпечив комплексне оновлення ринку електроенергії, впровадивши європейські механізми стимулювання розвитку ВДЕ, такі як ринкова премія (feed-in-premium), контракти на різницю, самовиробництво (net billing), та гарантії походження електроенергії з ВДЕ. Крім того, 24 лютого 2023 року був прийнятий Закон №2955-IX⁹⁸, який заклав підґрунтя для розвитку високоефективної когенерації в Україні. Цей акт встановив нові кваліфікаційні показники для когенераційних установок, що сприятиме економії первинної енергії та зменшенню витрат на виробництво електричної і теплової енергії.

Враховуючи процес набуття членства в ЄС, Україною також повинні бути імплементовані положення Директиви (ЄС) 2018/2001 у редакції 2023 року (RED III) та відповідних делегованих регламентів. Серед основних положень оновленої редакції, на які варто звернути увагу, - планування територій, придатних для розгортання ВДЕ-проектів (так званих "зон прискорення"), спрощення дозвільних процедур на планування, будівництво та введення в експлуатацію таких об'єктів.

Таким чином, прийняті акти та плани на імплементацію законодавства ЄС більше відповідають євроінтеграційним процесам, наближенню до загальноєвропейських цілей, аніж впровадженню політик та ініціатив ЄЗК. Це можна пояснити, серед іншого, тим, що ключові акти енергетичного законодавства ЄС в рамках ЄЗК - пакет щодо ринків водню та декарбонізованих газів (Hydrogen and Decarbonised Gas Market Package) та акти з реформи ринку електроенергії (reform of the Electricity Market Design) - були прийняті лише в 2024 році.

Інституційний вплив

У рамках реалізації євроінтеграційних зобов'язань та у контексті підтримки України на шляху до досягнення енергетичної незалежності ЄЗК мав опосередкований вплив на формування нових органів та структур, які мали сприяти розвитку сектору енергетики та енергоефективності в Україні.

Варто відзначити прийняття 11 квітня 2023 року Закону №3035-IX, що передбачав створення Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації, який розпочав свою діяльність з 1 січня 2024 року. Кошти фонду спрямовуються на фінансування програм і заходів з енергоефективності.

⁹⁶ Воднева стратегія України на період до 2050 року. Проект. // <https://cutt.ly/NePEP7ex>

⁹⁷ Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та "зеленої" трансформації енергетичної системи України. Закон України від 30.06.2024 № 3220-IX. // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-IX#Text>

⁹⁸ Про внесення змін до Закону України "Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу" щодо розвитку високоефективної когенерації. Закон України від 24.02.2023 № 2955-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2955-20#Text>

Також, одним із ключових елементів стала ініціатива Держенергоефективності зі створення регіональних офісів декарбонізації та енергоефективності. Ці офіси мають стати головними центрами координації та впровадження політик з декарбонізації на місцевому рівні, забезпечуючи ефективну комунікацію між центральними органами влади, місцевими громадами та приватним сектором. Регіональні офіси декарбонізації вже працюють у Дніпропетровській, Кіровоградській, Вінницькій, Житомирській, Харківській та Рівненській областях⁹⁹.

Вплив на науковий та публічний дискурс

З початком процесу набуття Україною членства в ЄС та розвитку співпраці у сфері енергетики, питання стимулювання ВДЕ та підвищення енергоефективності стали одними з ключових у наукових і публічних обговореннях. Представники уряду часто посилалися на ініціативи ЄЗК та положення відповідного законодавства ЄС у своїх виступах, акцентуючи увагу на необхідності впровадження енергоефективності та зеленого курсу України навіть попри виклики війни^{100,101}.

Для прикладу, у червні 2024 року під час Міжнародної конференції з питань відновлення України (URC 2024) активно обговорювались проблеми енергетичного сектору, а також важливість інвестицій у розвиток потужностей ВДЕ та посилення енергоефективності в умовах реалізації нової енергетичної політики України, орієнтованої на ЄЗК¹⁰².

У публічному дискурсі, починаючи з 2020 року, тематика ЄЗК також активно висвітлювалася. Зокрема, окремі медіаресурси створили сторінки, присвячені ЄЗК^{103,104}, де відображаються новини, дотичні до політик ЄС, зокрема щодо ВДЕ та енергоефективності. Варто відмітити, що у медіа найчастіше говорять про європейські політики, прив'язуючись до певної ініціативи в Україні. Так, після прийняття у 2023 році Закону №3220-IX щодо нових механізмів підтримки ВДЕ, в українських медіа активно описували цю тему, посилаючись на механізми підтримки ВДЕ в ЄС. Громадські організації та аналітичні центри також неодноразово порушували питання про необхідність інвестування у ВДЕ як важливий елемент енергетичної безпеки України¹⁰⁵.

Згадки у наукових публікаціях в Україні значно зросли. Так, у період з 2020 до 2024 року терміни "відновлювана енергетика" та "енергоефективність" згадуються в наукових роботах (7 860 разів та 13 300 разів, відповідно) майже удвічі частіше, ніж у попередні п'ять років (4 380 та 9 270 разів). У свою чергу, про декарбонізацію енергетики писали більше у майже 10 разів (129 згадок у наукових працях 2014-2019 рр. проти 1 020 згадок у 2020-2024 рр.).

Збільшення кількості релевантних наукових публікацій також пов'язане з активним обговоренням нових законодавчих ініціатив, зокрема тих, що передбачають стимулювання енергоефективних заходів, впровадженні ВДЕ та декарбонізації окремого сектору/регіону/підприємства.

Також, значна увага у науковій сфері приділяється виробництву та споживанню відновлюваного водню. Інститутом відновлюваної енергетики НАН України розраховано потенційно можливий обсяг виробництва водню з використанням електричної енергії, виробленої вітро- та фотоелектричними станціями, а також їх комбінацією (гібридними електростанціями). Перспективним напрямом виробництва зеленого водню також є використання біометану як заміни природного газу під час виробництва водню шляхом парової конверсії.

Таким чином, можна зробити висновок, що увага до положень ЄЗК та відповідного українського законодавства у сфері енергетики спричинила значний вплив як на науковий, так і на публічний дискурс в Україні.

⁹⁹ Держенергоефективності відкрило офіс декарбонізації в Рівному. // <https://cutt.ly/JePEAyvJ>

¹⁰⁰ Прем'єр-міністр: Серед пріоритетів Плану дій Уряду на цей рік — стійка економіка, ефективна цифрова держава, енергетична незалежність. // <https://cutt.ly/JePEAxwT>

¹⁰¹ Україна тримає курс на енергоефективну та «зелену» трансформацію, навіть попри виклики війни. // <https://cutt.ly/WePEASFe>

¹⁰² <https://cutt.ly/CePEAXTY>

¹⁰³ <https://interfax.com.ua/news/greendeal.html>

¹⁰⁴ https://ua-energy.org/uk/green_deal

¹⁰⁵ Перспективи іноземних інвестицій у «зелене» відновлення України: підсумки круглого столу DiXi Group та ЄБРР. // <https://cutt.ly/nePEAZey>

**ВИСНОВКИ
ТА УРОКИ
НА МАЙБУТНЄ**

I. Стратегічні цілі та досягнуті результати в рамках ЄЗК визначатимуть розвиток ЄС у середньо- та довгостроковому майбутньому.

Цілі ЄЗК – це довгострокові стратегічні цілі розвитку ЄС, його майбутнього. Вони не обмежуються п'ятирічним періодом діяльності попереднього складу Європейської Комісії. Заходи, які були запроваджені на виконання ЄЗК у 2019-2024 рр., дають підстави вважати, що курс на досягнення кліматичної нейтральності ЄС є незворотним.

Стимули, створені в сферах відновлюваної енергетики, водню, виробництва сталі, електрифікації транспорту, виробництва батарей (акумуляторів) тощо, дали достатній поштовх для довгострокового розвитку галузей, необхідних для подвійного (зеленого та цифрового) переходу в ЄС. Окремі політики та ініціативи в рамках ЄЗК (Європейський кліматичний пакт, Новий європейський Баугауз) мали м'який вплив, тобто сприяли зрушенням у суспільній свідомості, інженерних традиціях тощо.

На жаль, за цей час в Україні не було здійснено стратегічного планування як стати складовою цього процесу: ми відзначаємо лише окремі, розпорошені в окремих напрямках зусилля. Україна має прагнути стати частиною зеленого переходу ЄС, нових індустрій, ланцюгів доданої вартості (виробництв).

II. Безпековий вимір – філософія ЄЗК є рішенням для забезпечення економічної, продовольчої, екологічної та кліматичної безпеки.

Реалізація ЄЗК має значно ширші наслідки та цілі, зокрема безпекові. Диверсифікація джерел постачання енергоресурсів, перехід на ВДЕ і скорочення попиту на викопні палива, продовольча безпека – це не лише питання досягнення кліматичної нейтральності та декарбонізації економіки, створення нових економічних стимулів для розвитку. Елементи ЄЗК стали одним із ключових напрямків забезпечення безпеки ЄС в усіх її невійськових вимірах.

Вторгнення РФ в Україну та розв'язання повномасштабної війни лише підтвердили актуальність пріоритетів ЄС, посилили пріоритетність енергетичної автономності, а також посилили безпекову складову зеленого переходу в ЄС.

Для України це означає, що кліматичні, енергетичні та промислові пріоритети ЄС, встановлені за період дії ЄЗК, є співзвучними із безпековими пріоритетами нашої країни: відмова від імпорту вугілля, газу та нафтопродуктів з РФ та її сателітів, позбавлення залежності у виробничих ланцюгах, зміна ринків збуту власної продукції. Російська агресія проти України повністю змінила геополітичну ситуацію на континенті, чим Україна може скористатись для забезпечення економічної, продовольчої, екологічної та кліматичної безпеки.

III. Політичний вимір – Україна має показати готовність протидіяти маніпуляціям та популізму, які можуть супроводжувати реформи на шляху до членства в ЄС (зокрема, пов'язані з ЄЗК).

Вибори до Європейського Парламенту, як і вибори до національних парламентів держав-членів ЄС, вкотре підтвердили, що використання маніпуляцій, дезінформація та популізм загрожують проведенню реформ, зокрема і тих, які були визначені в ЄЗК. Так, до останнього під загрозою прийняття був Закон ЄС про відновлення природи. Окремі обіцянки (завдання) залишились на папері.

Україні необхідно бути готовою до протидії маніпуляціям та дезінформації, які вводять в оману населення та інших зацікавлених сторін. Стоїть питання про дієву комунікацію з інформування про виклики та вигоди, які принесуть зміни, необхідні у зв'язку з процесом набуття членства в ЄС.

Водночас реформи, які впроваджуватимуться Україною, повинні мати вимірjувальний і прагматичний характер (як кількісний, так і якісний). Абстрактність реформ лише посилюватиме ґрунт для популізму, маніпуляції настроями громадян та їх очікуваннями, страхами, незадоволеннями, і, як результат, супротив реформам.

IV. Вплив ЄЗК на Україну триватиме і має довгостроковий характер з огляду на процес вступу до ЄС та повоєнну відбудову.

Наразі можемо стверджувати, що вплив ЄЗК на політику та право України був неоднорідним. Частина національних процесів (зокрема, в енергетиці) зазнали значного впливу. Окремі локальні впливи мали значний – для свого масштабу – характер. Наприклад, це проявилось на рівні громад (Зелений курс Вінниці) та підходах Нового європейського Баугаузу, які Уряд України намагається інтегрувати у процес відбудови від наслідків агресії РФ.

ЄЗК мав беззаперечний вплив на енергетичну, кліматичну та довкілєву політику та право ЄС, змінивши та оновивши *acquis* ЄС. Питання наближення законодавства до *acquis*, яке значно оновлене завдяки ЄЗК, стоятиме перед Україною у рамках переговорів про вступ до ЄС. З цієї точки зору, вплив ЄЗК на Україну продовжуватиметься у майбутньому у формі більш складних завдань з імплементації *acquis* у сферах енергетики, зміни клімату, функціонуванні внутрішнього ринку, промислового забруднення, охорони природи тощо.

ЄЗК, його інструменти та механізми також можуть і мають бути інтегровані у відбудову України, особливо з огляду на визнані Україною та ЄС принципи «відбудувати краще, ніж було» та «не завдавати значної шкоди». ЄС – один із ключових суб'єктів, які надають підтримку Україні в її відновленні. Залучення європейських підрядників, за умови інтеграції засад зеленої відбудови, може стати безпосередньою можливістю для ЄС створити додаткові стимули для розвитку власних зелених індустрій шляхом тимчасового, але високого попиту на їх зелені товари та послуги в Україні. З іншого боку, (нові) стратегічні промислові пріоритети розвитку України повинні обиратись з урахуванням зеленого переходу в ЄС, щоб забезпечити цілком практичний вимір інтеграції України в нові промислові ланцюги ЄС та доступ до його ринків.

Окрім того, досвід ЄС – де реалізація ЄЗК стала рішенням (а не проблемою) на фоні потреб та викликів, пов'язаних із відновленням економіки від COVID-19 та російською агресією – підтверджує, що зелений перехід, декарбонізація та інші пріоритети ЄЗК можуть бути рішеннями проблеми, способом перетворити виклики на нові можливості для забезпечення безпеки та зростання.

**Європейський зелений курс: вплив на політику
та законодавство України у сферах енергетики,
клімату та довкілля**

Аналітична записка
Вересень 2024